

Arki marginaalissa – Teoreettis-käsitteellinen katsaus elettyyn marginaalisuuteen

Suvi Holmberg

Olen viime vuosina työskennellyt tutkijana tutkimushankkeessa¹, jossa keskitytään mielenterveyskuntoutujien ja päih-teistä riippuvaisten asiakkaiden kodeissa tapahtuvien palvelukohtaamisten tarkasteluun. Hankkeen fokuksessa on ollut muun muassa se, kuinka paikkaan liittyvät merkitykset ovat läsnä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten sekä arjessaan tukea tarvitsevien asiakkaiden välisessä vuorovaikutuksessa. Tarkastelun tausta nojaa auttamistyön palvelurakenteen muutokseen eli niin kutsuttuun kotikänteeseen, jonka myötä asiakkaiden koteihin ja asuinyhteisöihin vietävät palvelut ovat viime vuosina lisääntyneet (esim. Hall ym. 2021; Raitakari & Juhila 2022). Tutkimuksellisesti ilmaistuna kysymys on hyvinvointipalvelujen marginaaliin suunnatusta tuesta eli palveluista, ”jotka on kohdistettu haavoittuvassa asemassa oleville kansalaisille, joilla on mielenterveys- tai päihdeongelmia ja toisinaan myös kokemuksia asunnottomuudesta” (MARGI-tutkimusryhmä 2021).

Työtehtäviini tutkimushankkeessa kuului muun muassa aineiston keruu, joka tapahtui hyödyntämällä liikkuvaa etnografiaa (esim. Büscher & Urry 2009; Novoa 2015; Juhila ym. 2022). Käytännössä jalkauduin kotikäyntityötä tekevien sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten matkassa sellaisten ihmisten koteihin, joilla oli jonkinlaista kokemusta arjen haavoittuvuu-

¹ *Kodeissa tapahtuvien palvelukohtaamisten maantiede hyvinvointipalvelujen marginaalissa Suomessa ja Ruotsissa (2017–2022, Suomen Akatemia).*

desta, erityisesti mielenterveyden haasteista ja päihderiippuvuuksista. Tutkijan näkökulmasta jalkautuminen hyvinvointipalveluiden marginaaliin muodostui monenlaisten tunteisiin vaikuttavien suhteiden ja roolitusten yhteistyöverkostoksi, jossa jokainen tilanteeseen osallistuja – asiakas, työntekijä ja tutkija – otti vastuuta tutkimusaineiston tuottamisesta. Yhteistä toimintaamme läpäisivät päällekkäiset roolitukset, joiden myötä tutkijasta saattoi kodin tilassa tulla siivoja hänen osallistuessaan kotikäynnin toimintoihin tai asiakkaasta tutkija hänen huolehtiessaan kotikäynnin tapahtumia taltioineista ääninauhureista tai ehdottaessaan asioita havaintopäiväkirjaan kirjattavaksi. Lisäksi kotikäyntien aikana ilmaistut tunteet ilosta ärtymykseen tai luottamuksesta epävarmuuteen tuntuivat koskettavan yhtä lailla meitä kaikkia. (Lydahl ym. 2021.)

Kenttäjakson aikana ja sen jälkeen oli mahdollista myös todeta, ettei oma tutkijan arkeni lopulta juuri poikennut asiakkaiden perusarjesta, jota olin havainnoimassa. Asiakkaiden arjen tavoin minunkin arkeni sisälsi monenlaisia tunteita, ihmissuhteita, perustavanlaatuisia arkirutiineja ja liikkumista lukuisissa arkissa tiloissa. Tutkijaminän ja asiakkaiden päivittäinen, *eletty arki* muodostui sisällöltään varsin samanlaiseksi, joten jäin miettimään, mikä lopulta teki aineiston keruusta hyvinvointipalvelujen marginaaliin jalkautumista. Tässä luvussa jäsenmän marginaaliin asemoitumisen kysymyksiä osana päivittäin elettyä arkea.

Eroa tutkijan ja edellä kuvattuja palveluita käyttävien asiakkaiden arkipäiväisyyden erilaisiin asemointeihin on mahdollista tarkastella muun muassa sosiokulttuurisesti rakentuvien kategorioiden avulla (esim. Jokinen ym. 2012). Toimintamme maailmassa vaatii jatkuvaa asioiden ja ihmisten luokittelua, jotta hahmotamme, mitä ympärillämme tapahtuu. Jaottelemme eri sukupuoli, aikuiset ja lapset tai työssäkäyvät ja eläkeläiset sekä

lukuisat muut asiat omiin kategorioihinsa, jotka ohjaavat ajatteluumme ja päivittäistä toimintaamme. Kirsi Juhilan (2004, 25) mukaan kategorisointi perustuu stereotyyppisen eron tekemiseen, yleensä etuoikeutetun kategorian ehdoilla, jolloin toinen kategoria näyttäytyy tästä perspektiivistä katsottuna puutteellisena ja poikkeavana. Kärjistetysti havainnollistettuna tutkijaminän ja asiakkaiden samanlaisina näyttäytyvät arjen rytmit saavat erilaiset asemointinsa osittain siksi, että hyvin toimeentulevaa keskiluokkaa edustavana yliopiston työntekijänä arkeni kategorisoituu ”normaalimmaksi” suhteessa viimesijaisia auttamistyön palveluita käyttäviin ihmisiin, jotka asemoituvat ”marginaaliin”. Raisa Omaheimo (2021) käsitteli ilmiötä osuvasti rikkaita ja köyhiä koskevassa kolumnissaan toteamalla, kuinka keskiluokkaisuus tuottaa lähtökohtaista hyväksyttävyyttä ja luotettavuutta, jota yhteiskuntana emme ulota vähävaraisiin. Marginaaliasemaan yhteiskunnassa joutuvatkin usein ihmiset, jotka eivät mahdu normatiivisiin käsityksiin tuottavista, terveistä tai aktiivisista kansalaisista (esim. Juhila ym. 2017). Kategorisoinnit näin myös eriarvoistavat kansalaisia ja leimaavat heitä (Juhila 2004).

Sosiaalityössä marginaali ja marginaalisuus ovat vakiintuneita ja monitasoisesti ymmärrettyjä käsitteitä, joiden avulla yhteiskunnallisen eriarvoistumisen prosesseja ja niiden vastaista toimintaa on mahdollista kuvata, tavoittaa ja tutkia (esim. Juhila ym. 2002; Jokinen ym. tässä teoksessa; Kuronen tässä teoksessa). Ihmisryhmien kategorisoiminen huono-osaisiksi, haavoittuviksi tai marginaalissa eläviksi on kuitenkin eettisesti ristiriitaista, koska näin tehdessämme tulemme samalla uusintaneiksi heihin kohdistuvia (leimaavia) mielikuvia (esim. Juhila 2002, 14–15; Kuronen tässä teoksessa). Tunnistan käsitteiden ristiriitaisuuden, mutta niihin liittyvän vallan sekä erojen ja yhtäläisyyksien tarkasteleminen rajautuu tämän tekstin ulkopuo-

lelle. Niiden sijaan olen kiinnostunut siitä, mitä marginaalisuus tarkoittaa *elettynä*, suhteessa päivittäiseen elämään.

Tavoitteeni on saada otetta havaintooni siitä, kuinka matkallani hyvinvointipalvelujen marginaaliin totesin tutkijami-
nän ja asiakkaiden arjen sisältöjen rakentuvan varsin saman-
laisiksi, vaikka sosiokulttuurinen ja taloudellinen asemamme
näyttäytyivätkin erilaisina. Pysin ymmärtämään marginaaliin
asemoitumista päivittäisen arjen näkökulmasta ja pohdin tut-
kimuksen mahdollisuuksia tavoittaa ja jäsentää tätä ilmiötä ky-
symällä, miten elettyä marginaalisuutta voidaan käsitteellisesti
jäsentää. Lähestyn aihetta teoreettis-käsitteellisen kehystyksen
sekä marginaalisuutta käsittelevän aikaisemman tutkimuksen
avulla. Luku etenee siten, että avaan ensin marginaalisuuden
kokemusten ja arjen sisältöjen suhdetta, minkä jälkeen pohdin
eletyn käsitettä ja sovellan sitä marginaalisuuden tarkasteluun.
Luvun lopussa vedän havaintoni yhteen ja teen niistä johto-
päätökset.

Marginaalisuuden kokemus ja arjen sisällöt

Ihmisten arjen tukeminen ja tarkastelu ovat sosiaalityön käy-
tännön ja tutkimuksen keskeisiä lähtökohtia. Eletyn margi-
naalisuuden käsitteellistämisen yhteydessä merkitykselliseksi
tulee, miten marginaaliin asemoidut ihmiset sijoittavat itsensä
tähän kenttään. Pohdin ilmiötä marginaalisuuden kokemusten
sekä arjen sisältöjen näkökulmista. Aikaisemmin on osoitettu,
kuinka kokemukset marginaalista jäsentyvät empiirisissä tutki-
muksissa monisävyisiksi kertomuksiksi, jotka kumoavat mar-
ginaalissa elämiseen liittyviä negatiivisia mielikuvia ja häivyttä-
vät normaalin ja marginaalin välistä rajaa (Forsberg 2002, 109).
Tämän luvun kannalta kiinnostavaa onkin juuri marginaalin ja
”tavallisen” arjen välisen rajan hämärtyminen – se, kuinka mar-

ginaaliin asemoitu arki voi kerrottuna merkitä myös tavallista ja itselle ”normaalista” elämää (esim. Huotari 2002, 156; Virokannas 2002, 141).

Yksi tapa ymmärtää ilmiötä on jäsentää sitä arjen sisältöjen näkökulmasta, mikä tässä luvussa tarkoittaa syöpään sairastumisen arkea käsittelevään tutkimukseeni nojautumista (Holmberg 2020). Siinä, missä taloudellisesta niukuudesta, työttömyydestä, sirpaleisista ihmissuhteista tai puutteellisesta elämänhallinnasta kärsivistä ihmisistä tulee enemmistöväestöön nähden ”muukalaisia” tai marginalisoitunut ryhmä (Saari 2015, 17), myös syöpään sairastuneisiin kohdistuu sosiokulttuurista kategorisointia, joka erottaa heidät terveistä enemmistökansalaisista ja asettaa sairaan ja siten myös poikkeavan ja toisen kategorioihin (Holmberg 2020, 85). Havainto vahvistaa marginalisaatiota laajana yhteiskunnallisena ilmiönä ja todentaa, kuinka sosiaalityössä asiakkaiden marginaalisuuden paikat ja tarinat voivat olla monenlaisia.

Sairausarkea koskevassa kehystyksessäni arki koostuu konkreettisista, sosiaalisista, ajallisista, ruumiillisista ja poliittisistä sisällöistä (Holmberg 2020; ks. myös Holmberg & Ranta 2022). Marginaalissa elämisen kokemuksiin yhdistettynä nämä arjen sisällöt ovat tiedostetusti ja tiedostamatta jatkuvasti läsnä – kuten kenen tahansa arjessa. Vaikka marginaalissa elämisen kokemuksia käsittelevissä tutkimuksissa (esim. Huotari 2002; Strandell ym. 2002; Virokannas 2002) fokus on siinä, sijoittavatko tutkimuksiin osallistujat itsensä marginaaliin, ja jos sijoittavat, millä tavalla, on arjen sisältöihin liittyvä kerronta läsnä myös heidän kertomuksissaan. Esimerkiksi konkreettinen arki tarkoittaa kehystyksessäni sitä, että arki sisältää konkreettisia rutiineja ja tapoja, joita toteutetaan päivittäin, sekä tiloja, joissa arjessa liikutaan (Holmberg 2020, 109). Yhdistettynä esimerkiksi syrjäytymisriskissä olevien nuorten kokemuksiin arjen konk-

reettiset rutiinit ja tilat linkittyvät nuorten hyvinvointia tukevaan päivittäiseen ”tekemiseen”, kuten ammattiin opiskeluun tai itsenäiseen asumiseen omassa asunnossa (Strandell ym. 2002, 116). Silti marginaalisuuden yhteydessä on myös hyvä ymmärtää, että normaaliksi mielletylle vastakkainen toiminta, kuten päivittäinen päihteiden vaikutuksen alaisena oleminen, on mahdollista tulkita ihmisten omassa kuvauksissa mielekkääksi rutiiniksi (Virokannas 2002, 132–136; ks. myös Holmberg & Ranta 2022).

Arjen sosiaalisuus tarkoittaa sitä, että arkea eletään aina suhteessa ja vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin, joiden kanssa neuvottelemme tilannekohtaisesta toiminnastamme ja identiteeteistämme (Holmberg 2020, 81–88). Marginaalin kokemuksissa sosiaaliset suhteet ovat läsnä esimerkiksi viittauksina läheisiin ja yhteisöihin, joissa ihmiset toimivat. Se, kuinka läheiset suhtautuvat kriisiytyneeseen elämäntilanteeseen, kuten hiv-positiivisuuteen, voi olla merkittävää sen kannalta, kokeeko yksilö olevansa marginaalissa vai ei (Huotari 2002, 148–150, 156). Arjen ajallisuus taas yhdistyy siihen, kuinka menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus läpäisevät arkea. Näiden ajallisten rytmien avulla arjessa on mahdollista arvioida elämässä tapahtuvia ja tapahtuneita asioita (Holmberg 2020, 109). Marginaalin kokemuksissa ajallisuus on läsnä esimerkiksi suhteessa lastensuojelunuorten elämänkulkuun ja aikaan: millaista nuoren kertoma elämä on ollut aikaisemmin sekä millaista se on nyt ja mahdollisesti tulevaisuudessa (Strandell ym. 2002).

Ruumiin arki puolestaan tarkoittaa sitä, että ruumis mahdollistaa arkisen toimintamme ja erilaisten asioiden aistimisen ja kokemisen (Holmberg 2020, 109). Marginaalin kokemukseen ruumiillisuus yhdistyy muun muassa fyysisyyden ja aistien myötä, kuten päihteiden tuottamana ”jännänä tai hassuna olona” (Virokannas 2002, 133) tai hiv-tartuntana, joka on paitsi

vakava, myös sosiokulttuurisesti negatiivisin mielikuvin latautunut sairaus (Huotari 2002). Arkikehystykseni viimeinen sisältö on arjen poliittisuus. Se tarkoittaa sitä, että poliittisuus on arjessa jatkuvasti läsnä, joko hienovaraisina vuorovaikutuksellisina eleinä tai kantaa ottavampana toimintana, jonka avulla itseän kohdistuvaan arviointiin tai julkisten rakenteiden ylläpitämään ohjailuun voi ottaa kantaa. (Holmberg 2020, 109.) Marginaalin kokemuksissa poliittisuus tulee näkyväksi muun muassa tutkimuksiin osallistuneiden ihmisten tapoina tuottaa puheessaan vaihtoehtoisia muotoja ”normaalille” – he eivät esimerkiksi ota vastaan marginaaliasemaa, johon heitä yritetään asettaa (esim. Huotari 2002; Virokannas 2002; ks. myös Jokinen ym. 2004). Lisäksi tulkitsen, että tutkimuksiin osallistuminen on ollut itsessään (osittain tiedostamaton) poliittinen teko, jonka avulla marginaalissa elämisen äänet on ollut mahdollista tuoda suuremman yleisön kuultaviksi (ks. myös Holmberg 2020, 104).

Arjen konkreettisten, sosiaalisten, ajallisten, ruumiillisten ja poliittisten sisältöjen linkittäminen marginaalisuuden kokemuksiin ja eletyn marginaalisuuden käsitteellistämiseen tekee näkyväksi arkiseen itsestänselvyyteen yhdistyvän vallan. Suoriutuakseen jokapäiväisyydestä ihmisten on raivattava tiensä läpi päivittäisistä ja kulttuurisesti määrittäneistä tavoista, rutii-neista, tiloista, ihmissuhteista, vuorovaikutuksesta, ajallisista sykleistä, aisteista ja ruumiin tarpeista sekä ratkaistava tilanteita, jotka saattavat vaatia erimuotoista poliittista toimintaa. Toisin sanoen ihmisten on eletävä arkeaan.

Näkökulmia elettyyn

Koen eletyn käsitteen hankalasti määriteltäväksi. Termin juuret yhdistyvät fenomenologiseen tieteenperinteeseen, jonka

alueella esimerkiksi eletyn kokemuksen käsite on vakiintunut. Fenomenologisena käsitteenä eletty linkittyy osaksi olemassa-olomme perustavanlaatuisista kokemusta ja kokemusten syviä rakenteita ja merkityksiä. Kysymys on tavoistamme kokea ja olla maailmassa. (van Manen 2017.) Omana käsitteenään eletystä on kuitenkin vaikea saada otetta, ja tunnen törmääväni jatkuvasti siihen, kuinka termillä tarkoitetaan samaa kuin kokemus. Esimerkiksi haavoittuvuutta elettyinä kokemuksena tutkinut Kate Brown kollegoineen (2021) nostaa esille merkittäviä huomioita marginalisoituihin naisiin ja tyttöihin kohdistuvasta syrjinnästä Isossa-Britanniassa, mutta he eivät tee tutkimuksessaan käsitteellistä eroa eletyn ja kokemuksen välille. Oman kiinnostukseni kohteena on kuitenkin eletty itsenäisenä käsitteenään, vaikka ymmärränkin sen kiinteän yhteyden kokemuksen käsitteeseen.

Suomalaisessa marginaalisuuden tutkimuksessa eletyn käsite on ollut läsnä, mutta sitä ei ole jäsennetty kovin systemaattisesti. Kirsi Juhila (1994, 165) liittää käsitteen muistamiseen sosiaalisena tapahtumana sekä tapoihin, joilla ihmiset puhuvat omasta eletystä elämästään. Näin eletty linkittyy tulkinnassa vahvasti menneisiin tapahtumiin, joita ihmiset jatkuvasti muokkaavat ja suhteuttavat nykyisiin elämäntilanteisiinsa ja niitä ympäröiviin sosiaalisiin järjestyksiin. Eletyn sidonnaisuus menneisyyteen on vahva myös sosiaalityön historian tutkimuksessa, jossa käsite on yhdistetty elettyjen ammatillisen kokemusten yhteyteen (Annola 2020; Harjula 2020). Käsitteet eletystä kunnallisen köyhäinhoidon ja kunnalliskodin johtajan työstä ovat rakentuneet suhteessa laitoshoidon nousuun sekä alan naisistumiseen ja johtajien kuvauksiin arjestaan. Marginaalisuuden näkökulmasta köyhäintalojen johtajien eletty johtajuus on merkinnyt työskentelyä kehittyvän laitosjärjestelmän tuoreella toimintakentällä sekä pyrkimystä ratkaista haastavia sosiaalisia

ongelmia. (Annola 2020, 25, 40–41.) Eletyn elämän ja elettyjen ammatillisten kokemusten myötä eletyn käsite linkittyy sekä yksilöllisiin arjen kokemuksiin että laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin.

Minna Harjula (2020, 48–49, 72) pohtii ammatillisen kokemuksen ja eletyn välistä yhteyttä kuvaamalla, kuinka ”sosiaalityöntekijät itse ovat kokeneet hyvinvointivaltion kehityksen näköalapaikalta *elettynä sosiaalityönä*”, viitaten sosiaalityöntekijöiden, asiakkaiden ja sosiaaliturvajärjestelmän määrittelemien tehtävien väliseen arkiseen vuorovaikutukseen sekä kokemusten ajallisiin ja muuttuviin merkityksiin. Kokemukset yhteistyöstä kerrostuvat ja tuottavat uusia tulkintoja eletystä sosiaalityöstä ja työn funktiosta, kun ”vanhan” ja ”uuden” sosiaalityöntekijäpolven ajatukset eroavat toisistaan. Tulkitsen, että myös marginalisaatiosta tulee sosiaalityössä elettyä, kun käsitykset marginaaliin oletetuista ryhmistä muuttuvat ajassa sekä toimijoiden välisissä kohtaamisissa ja vuorovaikutuksessa. Arja Jokinen ja kollegat (1995, 12) totesivatkin jo lähes 30 vuotta sitten, että joistakin yhteiskunnallisista epäkohdista tulee ongelmia vasta, kun ne tietystä näkökulmasta katsottuna aletaan nähdä haitallisiksi ja puuttumista vaativiksi. Tulevaisuudessa elettyä sosiaalityötä voitaneekin tarkastella myös marginaalisuuden kehityksen heijastajana, kun nähdään, millaisia uusia ryhmiä sosiaalityön kohteiksi muotoutuu.

Yhteiskunnallisen kontekstin merkityksellisyyden tunnistaminen on eletyn käsitteen tarkastelun yhteydessä tärkeää, mutta lähemmäs arjessa elettyä marginaalisuutta päästään keskittymällä sieltä kantautuviin ääniin. Naisten kirjoitettuja omaelämäkertoja tutkinut Anni Vilkkonen (1997, 73, 77) liittääkin eletyn käsitteen ihmisten kertomuksiin omasta elämästään. Tällöin eletty elämä elinympäristöineen, aikalaisineen ja käytäntöineen kietoutuu yhteen kerrotun elämän kanssa, minkä avulla yksilö

pystyy jäsentämään, arvioimaan ja ymmärtämään elämäntapahtumia. Keskiössä on oman elämäntarinan kertominen ja esittäminen jollekulle, kuulijalle tai lukijalle. Kerronta on myös aikaan sidottua. Marginaalisuuteen ja sen tavoittamiseen liitettynä Vilkon jäsenitys on erityisen merkityksellinen, koska ilman kerrottuja elämäntarinoita syvälinen ymmärryksemme marginaalisuudesta jäisi tavoittamatta. Sosiaalityön käytännön ja tutkimuksen näkökulmasta aikaan sidottu kerronta yksilöllisesti koetuista ja eletyistä sekä paikkasidonnaisista elämäntapahtumista tuottaa ymmärrystä ihmisten nykyisen elämäntilanteen haasteista (Juhila 2018, 30–31). Tässä mielessä eletty muodostuu sekä menneisyyteen että nykyisyyteen kiinnittyväksi käsitteeksi.

Elämäntapahtumiin liitettynä eletyn käsite tulee hyvin lähelle arkea ja sen monenlaisia sisältöjä, mikä vahvistaa käsitteen teoreettista käyttökelpoisuutta ymmärtää paremmin myös päivittäistä marginaalisuutta. Tästä näkökulmasta eletyn käsitettä on hyödyntänyt Riikka Korkiamäki (2021), joka on tutkinut alaikäisten turvapaikanhakijoiden kokemaa sosiaalista tukea. Eletty tuki merkitsee hänen tutkimuksessaan eräänlaista sosiaalisen tuen “läpielämistä” päivittäisissä kohtaamisissa ja osana arkisia elämäntapahtumia, joista jotkin voivat sisältää kokemuksen tuesta ja jotkin eivät. Korkiamäen ajatukset myötäilevät omaa tapaani soveltaa eletyn käsitettä marginaalisuuden tarkastelussa. Eletty marginaalisuus rakentuu päivittäisen arjen konkreettisissa, sosiaalisissa, ajallisissa, ruumiillisissa ja poliittisissä sisällöissä, joita ihmiset “läpielävät”. Lisäksi erityisesti seuraavaksi käsittelemäni eletty usko tuntuu tarjoavan marginaalissa eletyn arjen tutkimukselle välineen, jonka avulla voidaan käsitteellistää ja päästä käsiksi siihen, kuinka ihmiset “elävät auki” päivittäisen elämänsä (Eletty usko 2018; Katajala-Peltonen & Toivo 2021, 3).

Eletty marginaalisuus

Historian, uskonnon ja uskonnon sosiologian tutkimuksen perinteessä eletyn käsite liittyy läheisesti ”tavallisiin” ihmisiin ja heidän ”tavalliseen” arkeensa, jossa usko ja henkisyys ovat monin tavoin läsnä (esim. McGuire 2008; Vuola 2020; Katajala-Peltomaa & Toivo 2021). Usko ja uskonnollisuus yhdistyvät esimerkiksi helposti tunnistettaviin tapoihin, kuten kirkossa käymiseen tai rukoilemiseen, vaikka yhtä lailla ne voivat olla päivittäisessä elämässä läsnä myös muun muassa suhteessa päihitteettömänä pysymiseen tai ruuanlaittoon (McGuire 2008, 7–12). Usko ja uskonto rakentuvat arkisessa toiminnassa kokemuksiksi ihmisten ”eläessä niitä auki” päivittäisissä toiminnoissaan ja rituaaleissaan (Katajala-Peltomaa & Toivo 2021, 3).

Sovellettuna marginaalisuuteen eletyn uskon käsitteestä tulee *elettyä marginaalisuutta*: tavallisten ihmisten tavallista arkea, jossa marginaalisuus ”eletään auki” ja kokemukset siitä rakentuvat. Lähtökohtani on, että vaikka marginaaliin oletettujen ihmisten elämäntilanteisiin liittyy monenlaista haavoittuvuutta ja monenlaisia tuen tarpeita, ihmisinä olemme kaikki samanlaisia ja ”tavallisia”. Silti elettyyn uskoon liittyvät määritykset eivät voi siirtyä sellaisinaan tulkintoihin eletystä marginaalisuudesta, mutta eletyn uskon tavoin myös eletty marginaalisuus käsitteellistyy jatkuvasti liikkeessä olevana sosiokulttuurisena prosessina, jossa marginaalisuuteen liittyvät käytännöt, ilmaisut, tunteet ja rituaalit tapahtuvat ja ovat läsnä. Eletty on jotakin, mitä ihminen ”tekee” ennemmin kuin mitä hän ”on”. Marginaalisuuden niin sanottu auki eläminen ei tapahdu toisilta suljetussa kuplassa, vaan siihen yhdistyvät käytännöt tuotetaan ihmisten välisessä toiminnassa ja kulttuuriset määritykset ja valtarakenteet läpäisevät niitä. (Katajala-Peltomaa & Toivo 2021, 3–5, 11–14.)

Marginaalisuuteen liittyvien päivittäisten käytäntöjen, ilmaisujen, tunteiden ja rituaalien tarkasteleminen tuntuu kui-

tenkin kompleksiselta. Jos ”eletty usko” voi tarkoittaa kirkossa käymistä, rukoilemista tai raittiina pysymistä, mitä ”eletty marginaalisuus” tarkoittaa? Huomaan sortuvani normatiiviseen ajatteluun, kun mieleeni nousevat leipäjono- ja korvaushoitokäynnit sekä yöpymiset ensisuojaissa. Enkö juuri tämän luvun johdannossa kirjoittanut kokemukseeni etnografisesta aineistonkeruusta perustuen, kuinka keskiluokkaisen tutkijaminän ja viimesijaisia tukipalveluja käyttävien asiakkaiden arjen sisällöt muodostuivat kenttätöön perusteella varsin samanlaisiksi? Pyrin siten jatkamaan eletyn marginaalisuuden tarkastelua tukeutumalla enemmän ihmisten arkielämän samankaltaisuuteen kuin kulttuurisesti rakentuviin normatiivisiin jakoihin. Lähdän liikkeelle kolmesta käsitteellistyksestä, jotka yhdistän elettyyn marginaalisuuteen ja joita olen sivunnut jo aikaisemmin tässä luvussa: *eriarvoistettu, päivittäinen ja itselle tavallinen elämä*. Käsitteellistykset eivät ole toisistaan irrallisia, vaan ne näyttävät arjessa päällekkäisinä ja toisiaan läpileikkaavina.

Eletyn marginaalisuuden käsitteellisiä jäsenyyksiä

Eriarvoistettu elämä

Eriarvoistettu elämä tarkoittaa eletyn marginaalisuuden yhteydessä sosiokulttuurista kategorisointia ja normatiivista ajattelua, jonka myötä ihmisryhmiä ja asioita luokitellaan yhteiskunnassa ”normaaleiksi tai poikkeaviksi” (esim. Jokinen ym. 2004; 2012). Sosiokulttuurinen kategorisointi eriarvoistaa ihmisiä, eivätkä marginaaliin oletetut ihmisryhmät pääsääntöisesti voi sille mitään. Asunnottomana, sairaana tai viimesijaisia palveluja käyttävänä ihminen tulee jatkuvasti määriteltyä sosiokulttuurisissa odotuksissa ja neuvotteluissa ”erilaiseksi” kuin asunnolliset, ter-

veet ja ilman tukipalveluja pärjäävät. Omaheimo (2021) havainnollistaa ilmiötä esimerkiksi näin:

Alkoholijuoma keskellä päivää on mainio tapa rentoutua, jos juodaan työkavereiden kanssa viiniä keskustassa. Päiväkalja lähiöpubin terassilla taas on syrjäytyneiden työttömien puuhaa.

Samanlaiset päivittäiset arjen toiminnot saavat eriarvoisen yhteiskunnallisen hyväksynnän kulttuuristen kategorisointien ja niihin yhdistyvien mielikuvien myötä, vaikka viinin juonti keskustassa voi yhtä lailla täyttää suurkulutuksen ja päihderiippuvuuden kriteerit myös työpäivän päätyttyä. Havainto auttaa purkamaan marginaaliin oletettuihin ihmisiin liittyvää stereotyyppistä tulkintaa ”syrjäytyneistä työttömistä”. Silti kulttuurinen oletus on useimmiten se, että päästäkseen eriarvoisesta yhteiskunnallisesta asemastaan marginaalissa elävien tulisi muuttaa elämänsä sellaiseksi, että ei-marginaalissa elävien olisi helpompi arvostaa sitä.

Suvi Raitakari ja kollegat (2011) tuovat esille, kuinka psykoosisairautta sairastavat nuoret pyrkivät haastattelupuheessaan rakentamaan arkeaan normatiivisten odotusten mukaiseksi, vaikka ”normaaliin” pyrkivä toiminta samalla sulkee heiltä arjessa yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia osallistumisen mahdollisuuksia. Ristiriita on selkeä esimerkiksi tilanteessa, jossa lääkeshoidon sivuvaikutukset rajoittavat ihmisen päivittäisiä toiminnan mahdollisuuksia, mutta sille ei olla valmiita etsimään vaihtoehtoja, koska lääkitys on helppo hoitomuoto. (Emt. 335–337.) Esimerkissä eriarvoistaminen tapahtuu eletyn marginaalisuuden ulkopuolelta, koska ihmisen toiminnan mahdollisuuksien tarkastelu arjessa ohitetaan. Olemme olleet kaikki vastaavan ”normaalistamisen” kohteina, vaikka emme olisikaan kokeneet psykoosisairautta tai päihderiippuvuutta. Esimerkiksi yksin elä-

viin tai vapaaehtoisesti lapsettomiin aikuisiin kohdistuu yhteiskunnassa jatkuvasti normatiivista kyseenalaistamista ja selontekovelvollisuutta ilman heidän henkilökohtaisen arkensa tai toiveidensa huomioimista eli sitä, miksi parisuhdetta tai lapsia ei ole (ks. Ritala-Koskinen tässä teoksessa)?

Eletyn marginaalisuuden näkökulmasta eriarvoisuutta tuottava toiminta on muiden kuin marginaalissa elävien vastuulla. Tätä havainnollistaa muun muassa erään kaupunginvaltuutetun tahattomaksi tarkoitettu lausunto, jossa Oulun kaupungin katukuvassa näkyviä päihteistä riippuvaisia henkilöitä kuvattiin ”ihmisroskiksi” (Leppävuori & Karjalainen 2018). On perusteltua kysyä, riittääkö esimerkiksi mielenterveyden haasteista kuntoutumisessa lopulta se, että yksilö harjoittelee, kamppailee ja pyrkii olemaan kuten ”terveet”. Vai onko toisilla, ”terveillä” vastuuta tulla vastaan ja ottaa mukaan? Eriarvoisuudet eivät poistu vain yksilöiden sitkeällä toimintakyvyn harjoittelulla ja elämäntapojen muutoksilla, vaan tarvitaan myös mukaan ottavaa ja etuoikeutetun asemansa tiedostavaa yhteiskuntaa. (Raitakari ym. 2011, 338.)

Päivittäinen elämä

Päivittäinen elämä merkitsee eletyn marginaalisuuden yhteydessä asioita, joita ihmiset arjessaan ”tekevät”, kun he ”auki elävät” arkeaan (ks. Katajala-Peltomaa & Toivo 2021, 3–5, 11–14). Sivuumme ilmiötä artikkelissa, jonka fokuksessa on asiakkaan kotiin vietävä katkaisuhuolto (Holmberg & Ranta 2022). Tutkimuksessa Jaakoksi nimeämme henkilön alkoholin käyttö on rajusti lisääntynyt leskeytymisen myötä, mikä on alkanut huolettaa häntä ja motivoinut hakemaan apua. Jaakon arkeen ja kotikatkoprosessin etenemiseen kohdistuva analyysimme tekee näkyväksi monia hänen elämänsä päivittäisiä ”tekemisiä”, kuten oleilun viihtyisässä asunnossa, lääkkeiden ottamisen, television

katselun, ruuanlaiton, seurustelun kodissa vierailevien ihmisten kanssa ja liikkumisen kodin ulkopuolisissa harrastuksissa sekä rutiininomaisen alkoholin käytön. Alkoholin juominen kietoutuu yhteen lukuisten muiden arjen sisältöjen sekä ruumiillisen olemisen kanssa ja rakentuu siten ristiriitaiseksi, mutta merkitykselliseksi päivittäiseksi tekemiseksi, josta on vaikea luopua. (Holmberg & Ranta 2022.) Eletyn marginaalisuuden ja arjen ”auki elämisen” näkökulmasta Jaakon arki on kuitenkin varsin samanlaista kuin kenen tahansa. Ainoastaan liika alkoholin käyttö tekee siihen säröjä ja haavoittaa päivittäisiä ”tekemisiä”, kun läheiset huolestuvat ja ruumiillinen vointi heikkenee (emt.). Juuri päivittäistä elämää haavoittavista tekijöistä, kuten alkoholista, näyttää tulevan arjessa tekijä, joka alkaa luoda elettyä marginaalisuutta.

Tarkastelen päivittäistä ”tekemistä” vielä asunnottomuuden näkökulmasta. Asunnottomuus voidaan laskea yhdeksi marginaalisuuden ydinteemoista. Käytän esimerkkinä Kirsi Juhilan (1994) entisten asunnottomien menneisyyspuhetta käsittelevää artikkelia, jossa ääneen pääsevät Erkki ja Matti, kaksi asunnottomuuskierteestä selvinnyttä ihmistä. Tutkimuksessa miesten asunnottomuusaikaan kuulunut päivittäinen ”tekeminen” koostui muun muassa rappukäytävissä nukkumisesta, töissä käymisestä, viinan juomisesta sekä silloisen majapaikan lämmittämisestä puhaltimella ja veden hakemisesta kaivolta. (Emt. 167–169.) Eletty marginaalisuus linkittyy kuvauksissa erityisesti alkoholiin ja asunnottomuuteen, kun yösija löytyy milloin mistäkin tai se saadaan lämpimäksi erillisellä puhaltimella varsinaisen lämmitysjärjestelmän puuttuessa. Viittaukset töissä käymiseen ja kaivoveden hakemiseen liittävät päivittäiseen tekemiseen kuitenkin normatiivisen ulottuvuuden, vaikka voimme kuvitella, että töihin lähteminen rappukäytävästä on erilaista kuin omasta asunnosta. Lisäksi veden nostaminen esi-

merkiksi kesämökin pihakaivosta on varmasti toisenlaista kuin silloin, jos käyttövesi pitää hakea päivittäin kolmensadan metrin päästä lähdekaivolta (emt. 191).

Päivittäisestä elämästä voi tulla epätydyttävää myös muista syistä kuin liiallisen alkoholin käytön vuoksi. Voidaanko tällöin ajatella, että kyse on eletystä marginaalisuudesta? En kutsuisi elyksi marginaalisuudeksi kyllästymistä omaan työhön tai sitkeän flunssan myötä hankaloituvaa päivittäistä arkea, mutta jos kyllästyminen muuttuu työuupumukseksi ja flunssa vakavan sairauden oireeksi, ehkä eläminenkin muuttuu marginaalimmaksi. Siksi eletyn marginaalisuuden mahdollisuus on läsnä meidän kaikkien päivittäisessä elämässämme.

Itselle tavallinen elämä

Itselle tavallinen elämä tarkoittaa sitä, että elettyyn marginaalisuuteen liitetyt normatiivisesta ajattelusta poikkeavat tavat elää voidaan mieltää myös ”normaaliksi” ja tavalliseksi elämäksi. Havainnollistan tätä edelleen esimerkillä Juhilan (1994, 169) asunnottomien menneisyyspuhetta käsittelevästä artikkelista. Asunnottomuuskierteestä selvinnyt Matti kuvaa, kuinka oli lämmitänyt talvipakkasilla silloista majapaikkaansa puhaltimella. Hän asui ei-talviasuttavassa mökissä, jonka lämmityskulut nousivat talvella niin suuriksi, että sosiaalitoimistossa päädyttiin etsimään hänelle parempi asunto. Mökki todettiin asumiskelvottomaksi. Voidaan olettaa, että puhaltimella lämmitettävässä mökissä oli talvella haastavaa asua, mutta Matti ratkaisi tilanteen viemällä lämmityslaskut sosiaalitoimistoon, ei toivomalla itselleen uutta asuntoa. Tarve asunnon vaihdolle määritettiin sosiaalitoimiston kautta. Tulkitsenkin, että asuminen sosiaalitoimiston asumiskelvottomaksi määrittelemässä mökissä oli silti Matille itselleen tavallista ja ”normaalialia” elämää. Muutto uuteen asuntoon tapahtui kesällä, ja haastattelussaan Matti kuvaakin,

kuinka ”piti jättää sinne kaikki [kissa, kukat ja metsämarjat] ja lähtee sitte vaan betonibunkkeriin asumaan” (emt. 169). Matin tavoitteena ei haastattelussa ole kritisoida asumisensa muutosta. Lausumasta on kuitenkin luettavissa mökkiasumiseen liittyvä luopumisen haikeus. Sen perusteella tulkitsen eletyn marginaalisuuden voivan mieltä myös itselle tavalliseksi ja hyväksi elämäksi.

Vastaavia tulkintoja on tehnyt myös Kari Huotari (2002, 156–157), jonka hiv-tartunnan saaneiden miesten kokemuksia käsittelevässä tutkimuksessa tartunnan saaneet kokivat itsensä enemmän terveiksi kuin sairaiksi ja halusivat elää arkeaan kuten kuka tahansa. Sairastuneet eivät mieltäneet itseään marginaaliin kuuluviksi, mutta muut ihmiset asettivat heidät sinne (ks. myös Holmberg 2020, 85). Tämä tuottaa ristiriitaisuutta elettyyn marginaalisuuteen ja itselle tavalliseen elämään, kun kulttuuristen kategorioiden tuottama eriarvoisuus muuttuu arjessa eli ihmissuhteissa, työpaikoilla tai harrastuksissa rakentuviksi kokemuksiksi. Ristiriitaisuutta syntyy myös siitä, jos marginaalissa eletty, mutta kulttuurisesti vahingollisena näyttäytyvä elämä onkin eläjälleen itselleen palkitsevaa. Esimerkiksi asunnottomuuskierteestä selvinnyt Matti liitti asunnottomuusvuosiinsa haasteiden lisäksi myös vapauden ja jännityksen tunteita, kun porukassa voitiin suunnitella, missä seuraava yö vietettäisiin, ja saatiin mennä ja tulla, miten haluttiin (Juhila 1994, 196). Ymmärrän tämän niin, että itselle tavallinen eletty marginaalisuus mahdollisti Matin tilanteessa, ainakin hetkellisesti, tunteen oman elämän hallinnasta ja yksilöllisestä riippumattomuudesta.

Itselle tavalliseksi määrittyvää, mutta vahingoittavaa elettyä marginaalisuutta on helpompi ymmärtää ilman normatiivisia silmälaseja. On selvää, että esimerkiksi liika päihteen käyttö heikentää terveyttä ja rikkoo ihmissuhteita, mutta silti päihteen voivat olla jollekulle osa tavallista elämää, koska niiden avulla

muuten toivottomalta tuntuva elämäntilannetta on helpompi ”elää auki”. Tämän ei tarvitse tarkoittaa, että marginaalissa eletty elämä tuntuisi silti tyydyttävältä. Toisaalta ”normaali” elämä ja sen tavoittelu voidaan mieltää myös niin ahdistavaksi, mielenkiinnostomaksi ja ei-haluttavaksi, että eletty marginaalisuus tarjoaa sille mielekkäämmän vaihtoehdon. (Virokannas 2002, 132–136.) Tämänkaltaiset havainnot auttavat ymmärtämään elettyä marginaalisuutta arki- ja elämäntilannesidonnaisena ilmiönä, jota normatiivinen ajattelu tavoittaa huonosti. Kuormittavia elämäntilanteita hallitakseen toinen lisää liikuntaa, lähtee lomalle tai hakeutuu psykoterapiaan, kun taas toinen sekoittaa päänsä päihteillä tai jää aamulla sänkyyn makaamaan. Päivittäin toistuvina rutiineina näistä käytännöistä rakentuu lopulta itselle tavallista elämää.

Eletyn marginaalisuuden tarkastelu auttaa ymmärtämään marginaalisuuden yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia ulottuvuuksia

Olen tässä luvussa etsinyt vastausta kysymykseen siitä, kuinka elettyä marginaalisuutta voidaan käsitteellisesti jäsentää. Lähdin liikkeelle etnografiseen aineiston keruuseen liittyvistä havainnoistani, joissa tutkijaminän ja asiakkaiden arjen sisällöt muodostuivat varsin samanlaisiksi, vaikka yhteiskunnalliset asemamme rakentuivat erilaisiksi – asiakkaat elivät päivittäistä elämäänsä marginaalissa, jota minä matkasin havainnoimaan.

Eletyn marginaalisuuden jäsentäminen on luvussa kiinnittynyt arjen pilkkomiseen konkreettisiin, sosiaalisiin, ajallisiin, ruumiillisiin ja poliittisiin sisältöihin, joiden kanssa ihmisten on jokapäiväisestä elämästään suoriuduttava (Holmberg 2020). Lisäksi olen määritellyt eletyn käsitteen päivittäisessä elämässä tapahtuvaksi sosiokulttuuriseksi prosessiksi, jossa marginaalisuu-

teen liittyvät käytännöt, ilmaisut, tunteet ja rituaalit tapahtuvat ja ”eletään auki” (Katajala-Peltomaa & Toivo 2021, 3–5, 11–14; ks. myös Korkiamäki 2021).

Teoreettis-käsitteellisen ja empiirisiin tutkimuksiin nojautuvan tarkastelun myötä päädyin jäsentämään elettyä marginaalisuutta kolmiulotteisen käsitteellistykseen avulla. Käsitteellisen jäsennykseni mukaan eletty marginaalisuus merkitsee eriarvoistettua, päivittäistä ja itselle tavallista elämää. Eriarvoistettu elämä tarkoittaa yhteiskunnassa ilmenevää sosiokulttuurisiin määrittelyihin ja normatiiviseen ajatteluun perustuvaa jaoteltua, jossa enemmistökansalaisten toiminnasta poikkeavat ihmiset aletaan nähdä ”toisina” ja ”puutteellisina”. Marginaalissa elävät eivät useinkaan voi eriarvoistamiselle mitään. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että he ottaisivat eriarvoistetun asemansa mukisematta vastaan. Nykyiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen peilattuna esimerkiksi aktiivisella järjestötoiminnalla, kansalaisaloitteilla ja sosiaalisen median vaikuttamisella monet marginalisoidut ryhmät voivat saada äänensä kuuluviin ja nostaa eriarvoistavia sosiokulttuurisia ja yhteiskunnallisia rakenteita purettaviksi. Samaa tehtävää peräänkuulutan myös sosiaalityön tutkijoilta ja ammattilaisilta. Eriarvoistettujen joukossa on aina myös heitä, jotka eivät jaksata tai pysty tuomaan esille omaa äänensä. Tutkijoina ja sosiaalityöntekijöinä olemme vastuussa siitä, kenet oletamme marginaaliin, kenen ääniä kuuntelemme ja millaisin sanavalinnoin raportoimme kuulemaamme eteenpäin. (Ks. myös Ranta & Kuusisto tässä teoksessa.)

Käsitteellistykseni toinen osa eli päivittäinen elämä auttaa tavoittamaan eletyn marginaalisuuden ”auki elämistä”. Tarkastelu tukee havaintojani siitä, kuinka eletty marginaalisuus sisältää haavoittavien tekijöiden lisäksi lukuisen määrän sellaisia arkisia ”tekemisiä”, joita toteutetaan myös normatiivisessa elämässä. Kiinnostavaa onkin, milloin päivittäisestä elämästä lo-

pulta tulee elettyä marginaalisuutta. Olen hyödyntänyt luvussa empiirisiä esimerkkejä päihteiden käytöstä sekä asunnottomuudesta ja todennut niiden mukanaan tuomien, päivittäistä elämää haavoittavien tekijöiden synnyttävän elettyä marginaalisuutta. Silti kaikkia arkielämän epätydyttävyyksiä ei voida linkittää elettyyn marginaaliin. Onko ristiriitaista ajatella, että päivittäinen elämä alkaa muuttua eletyksi marginaalisuudeksi silloin, kun jollakin lailla haavoittunut elämäntilanne alkaa vaatia ulkopuolista ammattiapua sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilta?

Edellä esitetty ajatus on sekä marginalisoiva että marginaalisuutta purkava. Marginalisoiva se on siinä mielessä, että ihmisten päivittäinen elämä leimataan ”normaalista” poikkeavaksi eletyksi marginaalisuudeksi, vaikka institutionaalisen avun hakemisessa on kyse kuormittavaa elämäntilannetta ja päivittäistä arkea helpottavista tukipalveluista. Toisaalta leimaavat mielikuvat voivat myös tulla puretuiksi, kun avuntarpeen myötä elettyyn marginaalisuuteen voidaan yhdistää yhä moninaisempia ihmisryhmiä ja palveluja. Tällöin eletty marginaalisuus ei kohdistu vain viimesijaisia palveluja käyttäviin ihmisiin vaan myös keskiluokkaisiin enemmistökansalaisiin, joiden päivittäistä elämää päihderiippuvuudet sekä somaattiset ja mielen sairaudet yhtä lailla kuormittavat ja joiden vuoksi he ovat ammatillisen avun piirissä. Sosiaalityö tähtäisi tällöin ”kaikkien” vaikeissa arjen tilanteissa elävien ihmisten hyvinvoinnin ja yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollisuuksien lisäämiseen tukemalla yksilöllisiä elämäntilanteita.

Elettyä marginaalisuutta koskevan käsitteellisen jäsenykseni kolmas osa on itselle tavallinen elämä. Tämä tarkoittaa sitä, että eletty marginaalisuus voi kuormittavuudestaan huolimatta olla eläjälleen myös tavallista, tavoiteltua ja hyvää elämää, vaikka se ulkopuolelta katsottuna näyttäisikin vahingolliselta. Empiirisiin tutkimuksiin tukeutuen havainnollis-

tan, kuinka asunnottomien, hiv-tartunnan saaneiden tai huumehoidossa olevien nuorten eletty marginaalisuus voi tarjota eläjilleen tavallisuuden tuntemuksia tai mielekkäämmän vaihtoehtoon liian kompleksille ”normaalille” elämälle. Normatiivisesta näkökulmasta tulkittuna itselle tavallisena määrittyvä eletty marginaalisuus muodostuu ristiriitaiseksi. Kuinka itseä ja mahdollisesti myös muita vahingoittava elämäntapa voi mieltä tavoiteltavaksi? Kysymystä voi tarkastella vastakysymyksen avulla: entä jos ihminen ei osaa muuta? Esimerkiksi asunnottomana eläneiden huumeita käyttävien ihmisten kotiin kiinnittymistä ja kodin tunnun rakentamista koskeva tutkimus osoittaa ihmisten asumishistorioiden voivan olla niin sirpaleisia ja traumaattisia, ettei kokemusta paikkaan kiinnittymisestä ja kodin tunnusta ole koskaan edes syntynyt (Ranta & Juhila 2020). Jos ihminen ei tiedä eikä tunnista vaihtoehtoa toiminnalleen, itselle tavallista elämää on vaikea muuttaa. Sosiaalityön tehtäväksi muodostuu tällöin ihmisarvon kokemuksen tukeminen, asiakkaan toiveiden kuuleminen sekä muutostyöhön tarvittavien välineiden tarjoaminen.

Jäsennykseni kolmannen osan tarkastelun yhteydessä vaikuttaa siltä, että ”eletyn” käsitteelliset rajat tulevat vastaan. Käsite auttaa ymmärtämään marginaalisuutta arki- ja elämäntilannesidonnaisena ilmiönä, mutta sen avulla on hankala päästä kiinni siihen, miltä tavallinen, tavoiteltu ja hyvä marginaalissa eletty elämä tuntuvat. Tämän tavoittamiseksi eletty kaipaa rinnalleen sekä kokemuksen että kerronnan käsitteitä. Eletyn marginaalisuuden sosiokulttuurisesti määrittyvä ”auki eläminen” luo pohjan marginaalisuuden kokemusten rakentumiselle. Kokemukset rakentuvat suhteessa arjen konkreettisiin, sosiaalisiin, ajallisiin, ruumiillisiin ja poliittisiin sisältöihin (Holmberg 2020), ja niistä tulee kerrottuja, kun ne ilmaistaan erilaisille yleisöille (esim. Vilkkonen 1997).

Lopuksi palaan vielä asiakkaiden ja tutkijaminän samankaltaisiin arjen sisältöihin. Jos sosiokulttuuriset kategorisoinnit ja erilaiset yhteiskunnalliset toiminnan mahdollisuudet loivat välillemme eroja, mikä niitä saattoi yhdistää? Vastaus löytyy inhimillisyydestä. Yhdyn Kirsi Juhilan (2018, 30) ajatuksiin siitä, että ”vaikka ihmisten elämänkulkua kehystävät monet yhteiskunnalliset reunaehdot, jokaisen elämä on silti ainutlaatuinen, yksilöllisesti eletty ja koettu” – ja sellaisenaan arvokas.

Kirjallisuus

- Annola, Johanna (2020) Eletty laitoshoido: Köyhäintalojen ja kunnalliskotien johtajien kokemukset työstään 1890–1960. Teoksessa Johanna Moilanen, Johanna Annola & Mirja Satka (toim.) *Sosiaalityön käänteet*. Jyväskylä: SoPhi, 21–46. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8041-2>
- Brown, Kate & Katie Ellis & Kate Smith (2021) Vulnerability as lived experience: Marginalized women and girls in the UK. Teoksessa Marjo Kuronen, Elina Virokannas & Ulla Salovaara (toim.) *Women, vulnerabilities and welfare service systems*. Abingdon, Oxon: Routledge, 13–25.
- Büscher, Monika & John Urry (2009) Mobile methods and the empirical. *European journal of social theory* 12:1, 99–116.
- Eletty usko (2018) Suomen Akatemian Kokemuksen historian huippuyksikkö HEX. <https://research.tuni.fi/hex-fi/eletty-usko/> (viitattu 12.8.2021).
- Forsberg, Hannele (2002) Asianosaiset ja marginaalia koskeva kerronta. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: SoPhi, 107–110.
- Hall, Christopher & Suvi Raitakari & Kirsi Juhila (2021) Deinstitutionalisation and ‘home turn’ policies: Promoting or hampering social inclusion? *Social inclusion* 9:3, 179–189.
- Harjula, Minna (2020) Eletty sosiaalityö kahden sukupolven murroskokemuksena 1940–2000. Teoksessa Johanna Moilanen, Johanna Annola & Mirja Satka (toim.) *Sosiaalityön käänteet*. Jyväskylä: SoPhi, 47–75. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8041-2>
- Holmberg, Suvi (2020) *Arki ei pysähdy: Tutkimus elämästä rinta- ja eturauhassyövän kanssa*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 252. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Holmberg, Suvi & Johanna Ranta (2022) Kotona katkolla: Asiakkaan arki osana kotiin vietävää katkaisuhuhoitoa. Teoksessa Suvi Raitakari, Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (toim.) *Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus*. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-038-0>
- Huotari, Kari (2002) Hiv-positiivisten homo- ja biseksuaalimiesten salatut elämät. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: SoPhi, 145–163.
- Jokinen, Arja & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) (2004) *Puhua vastaan ja vaieta: Nuwottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus.

- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila & Tarja Pösö (toim.) (1995) *Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat: Konstruktionistinen näkökulma*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) (2012) *Kategoriat, kulttuuri ja moraalit: Johdatus kategorianalyysiin*. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (1994) Muistot resurssina: Entisten asunnottomien menneisyyspuheiden tarkastelua. *Janus* 2:2, 164–177.
- Juhila, Kirsi (2002) Sosiaalityö marginaalissa. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: Sophi, 11–19.
- Juhila, Kirsi (2004) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta: Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 20–32.
- Juhila, Kirsi (2018) *Aika, paikka ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi & Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) (2002) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: SoPhi.
- Juhila, Kirsi & Suvi Raitakari & Christopher Hall (toim.) (2017) *Responsibilisation at the margins of welfare services*. Lontoo: Routledge.
- Juhila Kirsi, Johanna Ranta & Suvi Holmberg (2022) Kotiin paikantuvan tutkimuksen metodologisia lähtökohtia. Teoksessa Suvi Raitakari, Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (toim.) *Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus*. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-038-0>
- Katajala-Peltomaa, Sari & Raisa Maria Toivo (2021) *Lived religion and gender in late medieval and early modern Europe*. New York: Routledge.
- Korkiamäki, Riikka (2021) Haavoittuvat nuoret ja eletty sosiaalinen tuki. *Tiedetempaus* 24.–25.3.2021. Pori, Suomi.
- Leppävuori, Anna & Ensio Karjalainen (2018) Pihljalinnan alueellinen toimitusjohtaja joutui lopettamaan ”ihmisroska” -kommenttiansa takia. Yle 11.9.2018. <https://yle.fi/uutiset/3-10397879> (viitattu 24.9.2021).
- Lydahl, Doris & Suvi Holmberg & Kirsi Günther & Johanna Ranta (2021) Doing data together: Affective relations and mobile ethnography in home visits. *Qualitative research* 21:4, 515–530.
- Manen, Max van (2017) But is it phenomenology? *Qualitative health research* 27:6, 775–779.
- MARGI-tutkimusryhmä (2021) Kodeissa tapahtuvien palvelukohtaamisten maantiede hyvinvointipalvelujen marginaalissa Suomessa ja Ruotsissa 2017–2022. <https://research.tuni.fi/margi-fi/projektit/kodeissa-tapahtuvien-palvelukohtaamisten-maantiede-hyvinvointipalvelujen-marginaalissa-2017-2021/> (viitattu 30.4.2021).
- McGuire, Meredith B. (2008) *Lived religion: Faith and practice in everyday life*. New York: Oxford University Press.
- Novoa, Andre (2015) Mobile ethnography: Emergence, techniques and its importance to geography. *Human geographies: Journal of studies and research in human geography* 9:1, 97–107.
- Omaheimo, Raisa (2021) Raisa Omaheimon kolumni: Miksi sama asia on rikkaan tekemänä cool ja köyhän tekemänä mauton? Yle 19.9.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-12101106> (viitattu 22.9.2021).
- Raitakari, Suvi & Kirsi Juhila (2022) Kotikäänne: Hyvinvointipalveluiden ja -työn muutos. Teoksessa Suvi Raitakari, Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (toim.) *Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus*. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-038-0>

Suvi Holmberg

- Raitakari, Suvi & Anna Kulmala & Kirsi Günther & Kirsi Juhila & Sirpa Saario (2011) Vakava mielen sairaus ja eriarvoisuudet arjessa. *Janus* 19:4, 326–34.
- Ranta, Johanna & Kirsi Juhila (2020) Constructing a sense of home in floating support for people using drugs. *Qualitative social work* 19:4, 685–700.
- Saari, Juho (2015) *Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Helsinki: Gaudeamus.
- Strandell, Harriet & Ilse Julkunen & Katri Lamminen (2002) 'Ku ois vaan sellane normaali elämä': Elämänkulku marginaalista katsoen. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: SoPhi, 111–124.
- Vilkko, Anni (1997) *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana: Naisen elämän kerronta ja luenta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 663. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- Virokannas, Elina (2002) Normaalien merkitykset huumehoitoyksikön nuorten puheessa. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: SoPhi, 125–144.
- Vuola, Elina (toim.) (2020) *Eletty uskonto: Arjen uskonnollisuudesta ja sen tutkimuksesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.